

بررسی فراتحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت دبیران دینی و قرآن

در جلب علاقه‌مندی دانش‌آموزان به این درس

فاطمه شاطریان محمدی^۱

زهرا سلطان‌عینی^۲

چکیده

پژوهش حاضر به منظور ترکیب و یکپارچه‌سازی کلیه یافته‌های پژوهش‌های انجام شده پیرامون عوامل فردی و حرفه‌ای مؤثر بر موفقیت دبیران دینی و قرآن در جلب علاقه‌مندی دانش‌آموزان به این درس صورت پذیرفته است. بدین منظور تعداد ۲۸ پژوهش که در این زمینه در سطح کشور اجرا شده بود، جمع‌آوری شد و تعداد ۱۴ پژوهش با بهره‌گیری از ابزار چک‌لیست‌گزینش پژوهش‌ها از نظر فنی و روش شناختی (شامل روایی و پایایی مناسب، روش نمونه‌گیری و آمار صحیح برای فراتحلیل انتخاب شدند. پس از بررسی و بازنگری در این تحقیقات، تعداد ۱۳ سؤال پژوهشی در ۵ گروه اصلی که رابطه‌ی بین دانش تخصصی دبیران دینی و قرآن، استفاده از روش‌های فعال در تدریس و ارزشیابی، خصوصیات،

۱- دانشجوی دکترای رشته‌ی روانشناسی تربیتی، استاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه.

۲- فوق لیسانس مشاوره، پژوهشگر پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.

مهارت‌های ارتباطی و میزان پایبندی آنان به مسائل اعتقادی و مذهبی با میزان علاقه‌مندی دانش‌آموزان به این دروس را مورد توجه قرار می‌داد، مورد بررسی و آزمون قرار گرفتند.

نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که میزان تسلط دبیران دینی و قرآن بر موضوع درس با اندازه‌ی اثر ۰/۷۱۳، توانایی آنان در پاسخگویی به سؤالات اعتقادی دانش‌آموزان با اندازه‌ی اثر ۰/۵۵، استفاده از روش‌های فعال در تدریس با اندازه‌ی اثر ۰/۶۱۳ آراستگی ظاهری دبیران دینی و قرآن با اندازه‌ی اثر ۰/۶۷، ویژگی‌های شخصیتی دبیران دینی و قرآن با اندازه‌ی اثر ۰/۵۷، خصوصیات اخلاقی دبیران دینی و قرآن با اندازه‌ی اثر ۰/۶۳، لهجه و قدرت بیان آنان با اندازه‌ی اثر ۰/۵۰ و مهارت‌های ارتباطی آنان با اندازه‌ی اثر ۰/۶۴ با جلب علاقه‌مندی دانش‌آموزان به این درس مرتبط‌اند.

کلید واژه‌ها: فراتحلیل، دانش تخصصی دبیران، روش‌های فعال در تدریس، خصوصیات فردی، مهارت‌های ارتباطی دبیران، پایبندی عملی دبیران به مسائل اعتقادی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه:

نظام آموزشی هر کشوری متأثر از مکتب فلسفی آموزش و پرورش آن کشور است. در این نظام دولت مردان هدف‌های کلی را تعیین می‌کنند و برنامه‌ریزان در قالب آن هدف‌ها، راهبردها و روش‌های وصول به آنها را مشخص می‌نمایند. یکی از اهداف مهم نظام آموزشی، تربیت دینی کودکان و نوجوانان است که از اهداف مهم و استراتژیک به شمار می‌رود (قربانزاده، ۱۳۸۰). در جهان معاصر که ویژگی بارز آن کم‌رنگ شدن ارزش‌های معنوی و تشدید بحران هویت انسانی است، اهتمام به امور نوجوانان و جوانان و پاسخگویی به نیازها و سؤال‌های آنان از اهم مسایل اجتماعی است. به لحاظ جمعیتی، کشور ما از جوانترین کشورهای دنیا است و نسل نوجوان و جوان براساس آمارهای موجود، تقریباً نیمی از جمعیت کشور ما را تشکیل می‌دهد. از آنجا که جوانان سرمایه‌ی اصلی و آینده‌سازان میهن اسلامی‌اند، تدبیر و برنامه‌ریزی در امور مربوط به ایشان از اولویت خاصی برخوردار است و به تصریح مصلح بزرگ معاصر و بنیان‌گذار نظام جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی رضوان الله تعالی علیه، انقلاب اسلامی ایران در مراحل تکوین، پیروزی و تداوم آن، مرهون فداکاری‌ها و ایثارگری‌های نسل نوجوان و جوان بوده است و بی‌گمان آینده‌ی انقلاب اسلامی نیز با تلاش و مساعی طاقت‌فرسای آنان تضمین خواهد شد (برجعی ۱۳۷۸).

یکی از ناهنجاری‌های تربیتی خانواده‌های امروز مسئله‌ی پرسش‌های دینی فرزندان است. سؤال و پرسش در سنین نوجوانی و جوانی آن هم نسبت به مسائل دینی و ماورای محسوسات یکی از تمایلات روانی است، که اگر نوجوان در مقابل سؤال خود پاسخی صحیح دریافت نکند، زمینه‌ی جدایی او از دین فراهم می‌شود. دین همزاد آدمی و

نیرومندترین و بانفوذترین نهاد در زندگی است که وجود خود را بر معارضات که ستیزشان با دیانت همواره نافرجام بوده، تحمیل کرده است (سلطانی، ۱۳۸۱).

منظور از آموزش دینی به لحاظ دارا بودن ابعاد متنوع و مرتبط با جنبه‌های گوناگون زندگی انسان، تربیت انسان وارسته‌ای است که صلاحیت تقرب به درگاه الهی را داشته باشد. بی‌تردید دین از طریق تلفیق اعتقاد و عمل، ایمان و عمل صالح در صدد تأمین سعادت دنیوی و اخروی بشر برای رسیدن به کمال روحی و جسمی است (سعیدی رضوانی و کیانی‌نژاد، ۱۳۸۰).

آنچه مسلم است این است که بار اصلی هدایت دینی کودکان و نوجوانان بر دوش دبیران دینی و قرآن‌سنگینی می‌کند، به طوری که اگر ایشان رفتار و کرداری همانند بزرگان دینی از خود نشان دهند، می‌توانند حس مذهبی و علاقه‌مندی به مذهب و تعالیم آن را در نوجوانان و جوانان بیدار سازند. در حال حاضر این ضرورت احساس می‌شود که عوامل مؤثر در جلب علاقه‌مندی دانش‌آموزان به دروس دینی و قرآن در میان معلمان شناسایی و تقویت گردد. این پژوهش نیز با توجه به این مهم طراحی و اجرا گردید.

برای اینکه نظام آموزش و پرورش بتواند دانش‌آموزان را در قالب سیستم تعلیم و تربیت دینی که براساس اهداف انبیاء شکل گرفته است، پرورش دهد و برای آینده‌ای بهتر مجهز سازد، به معلمان اثربخش و با انگیزه به عنوان یکی از ارکان اصلی نظام تعلیم و تربیت نیاز دارد. در واقع نقش اولیای مدرسه به ویژه معلمان دروس دینی و قرآن در رشد اجتماعی و تثبیت باورهای دینی دانش‌آموزان بر کسی پوشیده نیست. معلمان باشخصیت مطلوب خود یعنی رفتار و اخلاق پسندیده و برخوردار از سازگاری اجتماعی می‌توانند موجب تفاهم و ارتباط دوجانبه با دانش‌آموزان شده و علاوه بر رفع مشکلات آنان، در رفتار ایشان نیز تأثیر مطلوب بگذارند. چنان‌که از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله منقول است که «لینوالمن تعلمون، ولمن تتعلمون منه» یعنی با متعلمان و معلمان خود به نرمی و لطافت رفتار کنید. (میزان الحکمه، ج ۶، ص ۴۸۷، به نقل از شعاری‌نژاد، ۱۳۷۲).

در واقع معلمان و مربیان این دروس وظیفه‌ای بس خطیر در زمینه‌ی جلب توجه و علاقه‌مندی دانش‌آموزان به عهده دارند؛ زیرا که مسئولیت تربیت دینی دانش‌آموزان

بطور مستقیم به دوش ایشان سنگینی می‌کند و دانش‌آموزان ایشان را همواره به عنوان الگوی قداست و دینداری می‌شمرند. لذا در این برهه‌ی حساس، احساس می‌شود باید به ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای دبیران دروس دینی و قرآن و همچنین شیوه‌های تدریس این دروس در مدارس توجه خاصی مبذول گردد. در کشور ما، ضرورت تربیت دینی به عنوان یکی از ارکان عمده‌ی تربیت و بلکه به عنوان مهمترین جنبه آن کمتر مورد تردید واقع شده است. ضمناً تقریباً همواره «آموزش دینی» به عنوان ابزار نیل به اهداف تربیت دینی مورد استفاده قرار گرفته است. آموزش مفاهیم، اصول، ارزش‌ها، اعمال و احکام دینی از پایه‌های نخستین دوره‌ی ابتدایی تا انتهای دوره‌ی متوسطه عمدتاً از طریق درسی با عناوین مختلف نظیر «تعلیمات دینی، بینش اسلامی و...» صورت می‌پذیرد.

در اصل بر اساس برنامه‌ی مصوب موجود، تدریس دینی از سال دوم دبستان آغاز می‌شود و تا پایان دوره‌ی ابتدایی هفته‌ای سه ساعت به آن اختصاص می‌یابد. در دوره‌ی راهنمایی، در هر سال هفته‌ای دو ساعت و در دوره‌ی دبیرستان نیز هفته‌ای دو ساعت تدریس می‌گردد. درس قرآن نیز از سال اول ابتدایی آغاز می‌شود و تا پایان دوره‌ی راهنمایی هر هفته دو ساعت و در دوره‌ی دبیرستان هفته‌ای یک ساعت تدریس می‌شود. این دروس با این حجم ساعات اختصاص داده شده به آنها، درسهایی هستند که بر جنبه‌های اعتقادی کودکان، نوجوانان و جوانان تأکید بسزایی دارند و اگر بتوانند از نظر محتوا نیازهای فکری و اعتقادی آنان را برآورده سازند و پاسخگوی شبهات ایشان باشند، گام مؤثری جهت مقابله با تهاجم فرهنگی برداشته شده است. البته وجود یک محتوای خوب و کامل به تنهایی برای موفقیت کافی نیست بلکه مهمتر از آن وجود فردی است که بتواند آن محتوا را با بیانی شیوا و جذاب در ذهن کودکان و نوجوانان به تصویر کشد. در اینجا است که نقش حساس و سرنوشت‌ساز معلمان و دبیران رخ می‌نماید.

با این حال، واقعیت‌های موجود و دل‌نگرانی‌های مسئولان و خانواده‌ها از وضعیت رفتار دینی و اخلاقی جوانان و نوجوانان نشان از ناکارآمدی نسبی آموزش این دروس داشته است. در واقع در سال‌های اخیر این نگرانی در میان صاحب‌نظران بروز کرده است که چه بسا نحوه‌ی ارائه آموزش‌های رسمی دروس دینی و به‌خصوص ویژگی‌های

فردی دبیران این درس‌ها خود عامل برخی از آسیب‌های موجود در تربیت دینی دانش‌آموزان شده است. بدین معنا که چه بسا ارائه نادرست محتوا، شیوه‌های تدریس غیر اصولی، عدم توجه به موقعیت حساس و الگووار دبیر درس دینی در تربیت دینی دانش‌آموزان و... خود باعث ایجاد نگرش منفی در دانش‌آموزان نسبت به مفاهیم دینی و احیاناً برخی بدآموزی‌ها و تأثیرات نامطلوب شده است. جالب اینجاست که این نگرش منفی دانش‌آموزان به دبیران دروس دینی و قرآن نیز تعمیم داده شده است؛ بطوری‌که برخی از دبیران درس‌های دینی و قرآن در میان دانش‌آموزان از اهمیت و اعتبار کمی برخوردارند. بررسی علل این کم‌توجهی می‌تواند راه حل‌هایی برای بهبود کیفیت تربیت دینی دانش‌آموزان به همراه داشته باشد. به این منظور پژوهش حاضر طراحی گردید تا با بررسی پژوهش‌های انجام شده در زمینه‌ی عوامل فردی و حرفه‌ای مؤثر در موفقیت دبیران دینی و قرآن در سراسر کشور، مهمترین عوامل تأثیرگذار در روند آموزش دینی مطلوب شناسایی و به مسئولان مربوطه گزارش شود. در واقع در این پژوهش اقدام به ترکیب و یکپارچه‌سازی یافته‌های پژوهش‌های انجام یافته در این حیطه نموده‌ایم تا در این زمینه الگویی دقیق‌تر و نتایجی منسجم‌تر ارائه نماییم. بدیهی است عرضه‌ی نتایج پژوهش حاضر به صورت بازخورد به دبیران محترم دروس دینی و قرآن به منظور تجدید نظر در تدریس، رفتار، گفتار و تدابیر خویش در کلاس یا حتی خارج از کلاس، می‌تواند به ایشان کمک کند تا ضمن آشنایی با ویژگی‌های یک دبیر مطلوب در پی تقویت نقاط قوت و برطرف نمودن نقاط ضعف در خود باشند و بدین ترتیب در جذب و جلب نوجوانان و جوانان به مذهب و مبانی دینی بیش از پیش موفق شوند. آنچه مسلم است آن است که دبیران می‌توانند با به‌کارگیری عوامل مختلفی از قبیل هوش و استعداد دانش‌آموزان، محتوای کتاب، وسایل کمک آموزشی، روش‌های خلاق و مؤثر تدریس و از همه مهم‌تر تعهد و تخصص خویش موفقیت لازم را در افزایش کیفیت تدریس دروس دینی و قرآن به دست آورند. چه بسا این امر بتواند میزان پایبندی عملی نوجوانان و جوانان را به اصول و اعتقادات مذهبی افزایش دهد.

مشخصات و ویژگی‌های نمایانگر اهلیت و شایستگی معلم

الف - خصوصیات جسمانی و بدنی:

یک معلم وقتی می‌تواند در اداء رسالت تعلیم، پیروز و موفق باشد که از لحاظ ظاهری و جنبه‌های جسمانی شرایط زیر در او موجود باشد:

- ۱- باید سالم و تندرست بوده و دچار ضعف و بیماری مفرط نباشد.
- ۲- باید از عیوب و نقص‌های فاحش عضوی، سالم باشد.
- ۳- معلم باید شاداب و بانشاط باشد.
- ۴- باید معلم دارای ظاهری آراسته و منظم باشد.

ب - خصوصیات عقلانی و علمی:

معلمان - اعم از آنها که در مدارس ابتدایی و متوسطه انجام وظیفه می‌نمایند و یا آن که در مراکز عالی علمی از قبیل دانشگاه‌ها به فن تعلیم سرگرم می‌باشند، باید از نظر عقلانی و علمی، واجد مزایای زیر باشند.

- ۱- فراست و هوشیاری، ۲- احاطه‌ی علمی نسبت به مواد درسی، ۳- روانشناسی، ۴- تمایل به ادای وظیفه‌ی تعلیم و دلبستگی به شغل معلمی، ۵- سعی در افزودن معارف و معلومات، ۶- علم اخلاق و سیاست و تدبیر، ۷- اطلاعات دینی.

ج - خصوصیات اخلاقی:

معلم در حین انجام وظیفه، معمولاً با افراد خردسال و نوجوان و جوان سروکار دارد. او سازنده‌ی اخلاق آنها است. همانطوری که معلم، جهات جسمانی و عقلانی شاگردان را پرورش می‌دهد، مربی روح آنها نیز می‌باشد. او باید رفتارش الگوی اخلاقی شاگردان باشد. چون اخلاق - آنگونه که عملاً در شاگردان اثر می‌کند - اگر از راه تعلیم و تلقین به شاگردان القا شود، آنچنان اثربخش نیست.

پس معلم باید دارای یک سلسله خصوصیات اخلاقی به شرح زیر باشد:

- ۱- محبت و نرمش؛ ۲- ضبط نفس و خویشتن‌داری؛ ۳- حزم و احتیاط؛ ۴- سعی و کوشش در انجام وظیفه؛ ۵- عدم تکلف و صحنه‌سازی؛ ۶- احترام به آداب دینی و ملی (داوودی، ۱۳۸۴).

روش پژوهش:

در این پژوهش با توجه به اهداف و ماهیت پژوهش از روش فراتحلیل استفاده شده است. با روش فراتحلیل می‌توان نتایج پژوهش‌ها را با یکدیگر ترکیب کرد و روابط تازه‌ای میان پدیده‌های اجتماعی کشف نمود. این روش تحلیل، تحلیل آماری مجموعه‌ای از نتایج مطالعات جداگانه به منظور ادغام یافته‌هاست. (دی کاستر^۱، ۲۰۰۳).

فراتحلیل شیوه‌ای دقیق برای ترکیب هدفمند نتایج مطالعات متعدد برای رسیدن به یک برآورد بهتر درباره‌ی حقیقت است که شامل مراحل زیر می‌باشد:

الف) یک جستجوی فراگیر برای تمامی مدارک موجود؛ ب) به‌کارگیری معیار و روشی برای تعیین پژوهش‌های قابل شمول؛ ج) تعیین یک اندازه‌ی اثر برای هر تحقیق؛ د) یکی کردن اندازه‌های اثر پژوهش‌ها تا رسیدن به یک برآورد کلی از شیوع یا تأثیر یک رفتار. (استرینر^۲، ۲۰۰۳).

جامعه‌ی آماری و نمونه‌ی مورد پژوهش

جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر شامل کلیه‌ی پژوهش‌ها و مقالات علمی است که در طول سال‌های ۱۳۸۴ - ۱۳۷۱ در زمینه‌ی ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای دبیران دینی و قرآن در سراسر کشور انجام یافته است. در این پژوهش سعی بر این بود که همه‌ی پژوهش‌های انجام شده در سطح کشور در ارتباط با موضوع فراتحلیل جمع‌آوری گردند. از میان ۲۸ مقاله و طرح پژوهشی و پایان‌نامه مرتبط با موضوع پژوهش تعداد ۱۴ پایان‌نامه، طرح و مقاله به عنوان گروه نمونه برگزیده شدند. معیارهای شمول مطالعات انتخاب شده عبارتند از:

- ۱- سؤالات یا فرضیه‌های پژوهش در ارتباط مستقیم با یکی از دو متغیر کلی روش‌های تدریس یا ویژگی‌های فردی دبیران باشد.
- ۲- ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات (پرسشنامه‌ها) این مطالعات از روایی و پایایی

مناسب برخوردار باشد.

۳- از روش‌های مناسب نمونه‌گیری (نه صرفاً جامعه در دسترس) برای انتخاب نمونه‌ی پژوهش استفاده شده باشد.

۴- جامعه‌ی آماری ما دانش‌آموزان باشند. (لازم به ذکر است که به علت عدم نظرخواهی از دبیران در پژوهش‌ها صرفاً از نظرات دانش‌آموزان استفاده شده است).

۵- برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری متداول و مرسوم استفاده شده باشد. در صورت عدم استفاده از آمار استنباطی در پژوهش مورد نظر، پاسخ‌های دانش‌آموزان موجود باشد.

۶- پژوهش در داخل ایران انجام شده باشد.

در جدول زیر نوع پژوهش‌های مورد استفاده مشخص شده است.

جدول شماره‌ی (۱): فراوانی پژوهش‌های در دسترس بر اساس نوع طرح

نوع طرح	تعداد	درصد
طرح‌های پژوهشی	۸	۲۸/۵٪
پایان نامه‌ها	۶	۲۱/۵٪
مقالات میدانی	۲	۷٪
مقالات کتابخانه‌ای	۱۲	۴۳٪
جمع	۲۸	۱۰۰

ابزار جمع آوری اطلاعات:

باتوجه به اینکه در مطالعات فراتحلیل واحد تجزیه و تحلیل، گزارش نهایی پژوهش‌های انجام شده در زمینه‌ی موضوع مورد بررسی می‌باشد و نه آزمودنی از چک لیست‌گزینش طرح‌های پژوهشی استفاده شده است. بر اساس این چک لیست که شامل مؤلفه‌های روش شناختی پژوهش مانند سؤال‌ها، فرضیه‌ها، اهداف، جامعه‌ی آماری، نمونه‌گیری، روش پژوهش، روش آماری، روایی و پایایی است طرح‌های پژوهشی برای تحلیل انتخاب گردید.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها:

در ۲۰ سال اخیر سه روش فراتحلیل عمومیت خود را حفظ کرده است و اکثر پژوهشگران از این روش‌ها استفاده نموده‌اند (استرینر، ۲۰۰۳). این روش‌ها عبارتند از: ۱- روش هدجس و الکین^۱ (۱۹۹۸): این صاحب‌نظران مدل‌های اندازه‌های تصادفی و ثابت را برای ترکیب اندازه‌های اثر به کار برده‌اند.

۲- روش روزنتال و روین^۲ (۱۹۹۱): این صاحب‌نظران نیز مدل‌های اندازه‌های تصادفی و ثابت را برای ترکیب اندازه‌های اثر به کار برده‌اند.

۳- روش‌های هانتر و اشمیت^۳ (۱۹۹۰): این صاحب‌نظران از یک روش واحد یعنی روش اندازه‌های تصادفی، حمایت می‌کنند. آنان معتقدند که مدل‌های اندازه‌های ثابت برای داده‌های واقعی نامناسب است. این روش با جداسازی و اصلاح منابع از اشکالاتی نظیر نمونه‌گیری از خطا و اعتماد بر متغیرهای پژوهش تأکید دارد. در این پژوهش برای ترکیب یافته‌های پژوهش (اندازه‌های اثر) از روش «هانتر و اشمیت» استفاده شده است. در فراتحلیل، اصل اساسی عبارت از محاسبه‌ی اندازه‌ی اثر برای مطالعات مجزا و تبدیل آنها به یک ماتریس مشترک (مقیاس مشترک) و آنگاه ترکیب آنها برای دستیابی به یک میانگین اندازه‌ی اثر است. فراتحلیل‌گران با داشتن مقادیر میانگین، واریانس و انحراف معیار گروه‌ها قادر به محاسبه‌ی اندازه‌ی اثر هستند، اما رایج‌ترین شاخص‌های مورد استفاده آنها d, r است که غالباً d برای تفاوت‌های گروهی و r را برای مطالعات همبستگی به کار می‌برند. در این پژوهش از شاخص r استفاده شده و آمارهای F, T, X^2 با استفاده از فرمول‌های ولف^۴ (۱۹۸۲) به r تبدیل شده‌اند (فیلد^۵، ۲۰۰۱). همچنین برای تفسیر اندازه‌های اثر از جدول کوهن^۶ (۱۹۷۷) استفاده شده است.

1- Hedges - olkin method.

2- Rosenthal - Rubin method.

3- Hunter and schmidt method.

4- Wolf.

5- Field.

6- Cohen.

جدول شماره ۲: تفسیر اندازه‌ی اثر کوهن

r	d	اندازه‌ی اثر
۰/۱	۰/۲	اندازه‌ی اثر کم
۰/۳	۰/۵	اندازه‌ی اثر متوسط
۰/۵	۰/۸	اندازه‌ی اثر زیاد

یافته‌ها

فرآیند تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده و ارائه‌ی نتایج حاصل از فراتحلیل در ارتباط با اهداف و سؤالات پژوهش اختصاص دارد و شامل دو بخش است:

۱- قسمت توصیفی یا توصیف پژوهش‌های انجام شده: در این قسمت پژوهش‌های جمع‌آوری شده برحسب متغیرهایی چون استان محل انجام، دوره‌ی تحصیلی، نوع پژوهش (طرح یا پایان نامه)، سال انجام پژوهش، روش تجزیه و تحلیل اطلاعات (روش آماری به کار رفته)، نوع ابزار مورد استفاده برای جمع‌آوری اطلاعات و روش نمونه‌گیری مورد بررسی و طبقه‌بندی قرار گرفت.

۲- محاسبه اندازه‌های اثر، ترکیب مطالعات و تفسیر آنها: در این قسمت ابتدا اندازه‌های اثر مطالعات انجام شده در زمینه‌ی موضوع پژوهش محاسبه و تفسیر شده و در نهایت بر اساس مدل انتخاب شده مورد بررسی قرار می‌گیرند.

- ویژگی‌های توصیفی پژوهش‌های انجام شده پیرامون موضوع

جدول شماره ۳: فراوانی پژوهش‌ها بر اساس محل انجام پژوهش

ردیف	استان	فراوانی	درصد
۱	آذربایجان غربی	۱	۷/۱۵
۲	اردبیل	۱	۷/۱۵
۳	اصفهان	۳	۲۱/۴۲
۴	تهران	۳	۲۱/۴۲
۵	زنجان	۱	۷/۱۵
۶	گیلان	۱	۷/۱۵
۷	لرستان	۱	۷/۱۵
۸	مرکزی	۱	۷/۱۵
۹	قم	۲	۱۴/۲۸
	جمع	۱۴	۱۰۰

نتایج جدول (۳) نشان می‌دهد که از تعداد ۱۴ پژوهش مرتبط با موضوع پژوهش به ترتیب ۳ پژوهش به استان تهران و اصفهان، ۲ پژوهش به استان قم و به استان‌های آذربایجان غربی، اردبیل، لرستان، گیلان، زنجان و مرکزی هرکدام ۱ پژوهش تعلق دارد.

- تجزیه و تحلیل سؤالات پژوهش:

- ۱- تجزیه و تحلیل سؤالات مربوط به عامل دانش تخصصی دبیران:
جدول (۴): خلاصه‌ی نتایج حاصل از فراتحلیل سیزده سؤال پژوهش (اندازه‌ی اثر هر متغیر در ارتباط با علاقه و توجه دانش‌آموزان به دروس دینی و قرآن).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره ۴: خلاصه نتایج حاصل از فراتحلیل سیزده سؤال پژوهش (اندازه‌ی

اثر هر متغیر در ارتباط با علاقه و توجه دانش‌آموزان به دروس دینی و قرآن).

انحراف استاندارد اثر	میانگین اندازه‌ی اثر	تعداد اندازه‌ی اثر مجانبه صوره	سؤالات پژوهش
			۱ - دانش تخصصی دبیران
۰/۱۴۲	۰/۷۱۳	۴	الف - میزان تسلط دبیران دینی و قرآن بر موضوع درس
۰/۰۹۳	۰/۵۵۶	۴	ب - توانایی دبیران دینی و قرآن در پاسخگویی به سؤالات اعتقادی
			۲ - روش‌های تدریس و ارزشیابی
۰/۱۷۳	۰/۶۱۳	۸	الف - استفاده از روش‌های فعال در تدریس
۰/۱۵۸	۰/۲۸	۴	ب - استفاده از روش‌های صحیح و متناسب در ارزشیابی
			۳ - خصوصیات فردی دبیران
۰/۱۴	۰/۶۷	۴	الف - آراستگی ظاهری دبیران دینی و قرآن
۰/۱۴۹	۰/۵۷۶	۵	ب - ویژگی‌های شخصیتی دبیران دینی و قرآن
۰/۲۱۳	۰/۶۳۴	۶	ج - خصوصیات اخلاقی دبیران دینی و قرآن
۰/۱۷	۰/۵۰۶	۳	د - لهجه و قدرت بیان دبیران دینی و قرآن
۰/۰۹۱	۰/۲۹	۲	ه - سابقه‌ی کاری دبیران دینی و قرآن
۰/۰۰۲	۰/۴۰۲	۲	و - میزان تحصیلات دبیران دینی و قرآن
۰/۱۴۵	۰/۶۴	۳	۴ - مهارت‌های ارتباطی دبیران دینی و قرآن
			۵ - پایبندی عملی دبیران دینی و قرآن به مسائل اعتقادی و مذهبی
۰/۰۲۴	۰/۴۰	۲	الف - ادای واجبات دینی توسط دبیران در مدارس
۰/۱۱۸	۰/۳۹۸	۲	ب - پایبندی عملی دبیران دینی و قرآن به گفتار خویش

جدول شماره ۴: میانگین اندازه‌های اثر ۱۳ سؤال پژوهشی را که از چندین مطالعه

مستقل حاصل شده است، نشان می‌دهد. همان‌طور که در فصل سوم توضیح داده شده

محاسبه‌ی اندازه‌ی اثر در این پژوهش بر اساس شاخص آماری I^2 (همبستگی) انجام یافته

و ترکیب اندازه‌های اثر نیز برطبق روش هانتر و اشمیت صورت پذیرفته است.

بر اساس جدول فوق اندازه‌های اثر متغیرهای زیر با توجه به جدول تفسیر اندازه‌ی

اثر کوهن در سطح بالا ارزیابی شده است. این متغیرها عبارتند از: میزان تسلط دبیران دینی و قرآن بر موضوع درس با اندازه‌ی اثر ۰/۷۱۳، توانایی دبیران دینی و قرآن در پاسخگویی به سؤالات اعتقادی دانش‌آموزان با اندازه‌ی اثر ۰/۵۵۶، استفاده از روش‌های فعال در تدریس با اندازه‌ی اثر ۰/۶۱۳، آراستگی ظاهری دبیران دینی و قرآن با اندازه‌ی اثر ۰/۶۷، ویژگی‌های شخصیتی دبیران دینی و قرآن با اندازه‌ی اثر ۰/۵۷۶، خصوصیات اخلاقی دبیران دینی و قرآن اندازه‌ی اثر ۰/۶۳۴، لهجه و قدرت بیان دبیران دینی و قرآن با اندازه‌ی اثر ۰/۵۰۶ و مهارت‌های ارتباطی دبیران دینی و قرآن با اندازه‌ی اثر ۰/۶۴.

از طرفی متغیرهای زیر در سطح متوسط با علاقه و توجه دانش‌آموزان به دروس دینی و قرآن رابطه دارند. این متغیرها عبارتند از: میزان تحصیلات دبیران دینی و قرآن با اندازه‌ی اثر ۰/۴، ادای واجبات دینی توسط دبیران دینی و قرآن در مدارس با اندازه‌ی اثر ۰/۴۰ و پایبندی عملی دبیران دینی و قرآن به گفتار خویش با اندازه‌ی اثر ۰/۳۹۸.

در نهایت دو متغیر استفاده از روش‌های صحیح و متناسب ارزشیابی توسط دبیران دینی و قرآن با اندازه‌ی اثر ۰/۲۸ و سابقه‌ی کاری دبیران دینی و قرآن با اندازه‌ی اثر ۰/۲۹ تقریباً در حد متوسط با علاقه و توجه دانش‌آموزان به دروس دینی و قرآن رابطه دارند.

نتیجه گیری

باتوجه به یافته‌های پژوهشی، سؤالات مطرح شده در پژوهش حاضر را می‌توان به صورت زیر پاسخگو بود:

۱- الف: آیا بین میزان تسلط دبیران دینی و قرآن بر موضوع درس با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد؟

براساس میانگین اندازه‌ی اثر بدست آمده که برابر با ۰/۷۱۳ است نتیجه گرفته می‌شود بین میزان تسلط دبیران دینی و قرآن بر موضوع درس با علاقه و توجه

دانش‌آموزان به این دروس رابطه‌ی بالا (مطابق جدول کوهن) برقرار است. یافته‌های حاصل از این سؤال، تأییدی دیگر بر پژوهش‌های قبلی در این زمینه است. در پژوهش حسین زاده‌ی بافرانی (۱۳۷۹) تسلط دبیر بر موضوع درسی از جمله عوامل مؤثر در بهبود کیفیت تدریس دروس دینی و قرآن ذکر شده است. در واقع در این پژوهش استفاده از دبیران مجرب و در عین حال متخصص، انجام پژوهش‌ها و مطالعات اضافی جهت افزایش توان علمی توسط دبیر، شرکت در سمینارها و گردهمایی‌های مربوط به درس دینی و برقراری دوره‌های آموزش ضمن خدمت از جمله عوامل مؤثر بر افزایش تسلط دبیران بر موضوع درسی عنوان شده است. در پژوهش سادتی (۱۳۷۲) بین میزان اطلاعات دبیر دینی و باور به آن در اذهان دانش‌آموزان با میزان توجه دانش‌آموزان به این درس همبستگی بالایی (۰/۹۲) به دست آمد. و در نهایت در تحقیق موسی‌زاده فقیهی (۱۳۸۰)، ۸۱٪ دانش‌آموزان دانش تخصصی دبیر را به عنوان عامل موفقیت او در تدریس می‌دانستند.

۱- ب: آیا بین توانایی دبیران دینی و قرآن برای پاسخگویی به سؤالات اعتقادی

دانش‌آموزان با علاقه و توجه ایشان به این دروس رابطه وجود دارد؟

براساس میانگین اندازه‌ی اثر به دست آمده که برابر ۰/۵۵۶ است، نتیجه گرفته می‌شود که بین توانایی دبیران دینی و قرآن برای پاسخگویی به سؤالات اعتقادی دانش‌آموزان با علاقه و توجه ایشان به این دروس رابطه وجود دارد. این رابطه مطابق جدول کوهن در حد بالا ارزیابی می‌شود. یافته‌های این پژوهش نیز تأیید دیگر بر نتایج پژوهش‌های موسی‌زاده فقیهی (۱۳۸۰) و بیگدلی (۱۳۸۱) است.

۲- الف: آیا بین استفاده از روش‌های فعال در تدریس توسط دبیران دروس دینی و

قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد؟

میانگین اندازه‌ی اثر بدست آمده برای این رابطه مساوی است با ۰/۶۱۳ که حاکی از آن است که بین استفاده از روش‌های فعال در تدریس توسط دبیران درس دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد. براساس جدول کوهن این

رابطه در حد بالا ارزیابی می‌شود. محمد مهدی‌زاده (۱۳۷۶)، سید رئیسی (۱۳۸۳) و حسین زاده بافرانی (۱۳۷۹) در پژوهش‌های خود به این نتیجه دست یافته بودند که بین استفاده از روش تدریس مختلط (که تلفیقی از روش‌های تدریس گوناگون می‌باشد) با علاقه و توجه دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. به طوری که اکثریت دانش‌آموزان موافق به کارگیری روش‌های تدریس مختلف (اعم از مباحثه، بحث گروهی، داستان‌گویی، ایفای نقش، و گردش علمی) در آموزش دروس دینی و قرآن می‌باشند.

۲- ب: آیا بین استفاده از روش‌های صحیح و مناسب در ارزشیابی دروس دینی و قرآن توسط دبیران با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد؟

بر اساس میانگین اندازه‌ی اثر به دست آمده که برابر با ۰/۲۸ می‌باشد نتیجه می‌گیریم که بین استفاده از روش‌های صحیح و متناسب در ارزشیابی دروس دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد. ولی مطابق جدول کوهن، این رابطه تقریباً در حد متوسط است. در پژوهش حسین‌زاده‌ی بافرانی (۱۳۷۹) نیز استفاده از سیستم ارزشیابی صحیح و مناسب یکی از عوامل مؤثر در افزایش کیفیت تدریس دروس دینی و قرآن ذکر شده است. ضمن اینکه از نظر این محقق چنین سیستمی مستلزم آشنا ساختن دبیران با نحوه‌ی ارزشیابی آموزشی، انجام آزمون‌های مکرر (چه کتبی و چه شفاهی) توسط دبیران جهت سنجش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، تناسب سؤالات امتحان با محتوای درس و دادن نتیجه‌ی امتحان به دانش‌آموزان در اسرع وقت است. سید رئیسی (۱۳۸۳) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسید که تلفیقی از روش ارزشیابی به صورت کتبی و شفاهی به همراه تحقیق پیرامون مسائل اعتقادی توسط دانش‌آموزان، می‌تواند علاقه و توجه دانش‌آموز را به درس دینی و قرآن افزایش دهد.

۳- الف: آیا بین آراستگی ظاهری دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این درس رابطه وجود دارد؟

میانگین اندازه‌ی اثر بدست آمده برای این سؤال برابر است با ۰/۶۷ که حاکی از آن است که بین آراستگی ظاهری دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این

دروس رابطه وجود دارد. بر اساس جدول کوهن این رابطه در حد بالاست. این یافته همسو با نتایج بسیاری تحقیقات در این زمینه است، از جمله سادئی (۱۳۷۲) که میزان رابطه‌ی بین وضع ظاهری و آراستگی دبیر بینش دینی با میزان توجه دانش‌آموزان نسبت به درس بیش دینی را در حد $0/81$ گزارش نمود. قربانزاده (۱۳۷۶) نیز در پژوهش خود به وجود رابطه بین آراستگی ظاهری دبیر دینی و قرآن و توجه دانش‌آموزان پی‌برده است.

۳- ب: آیا بین ویژگی‌های شخصیتی دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد؟

بر اساس میانگین اندازه‌ی اثر بدست آمده که برابر $0/576$ می‌باشد درمی‌یابیم که بین ویژگی‌های شخصیتی دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد. این رابطه بر اساس جدول کوهن بالا ارزیابی می‌شود. عبادی (۱۳۷۸) در پژوهش خود دریافت که دبیرانی که دارای تیپ شخصیتی برونگرا می‌باشند، در جلب توجه دانش‌آموزان به درس دینی و قرآن موفق‌تر عمل می‌کنند. از نظر حسین‌زاده‌ی بافرانی (۱۳۷۹) داشتن روحیه‌ی انعطاف‌پذیر در پاسخ به سؤالات دینی دانش‌آموزان باعث افزایش علاقه‌ی دانش‌آموزان به این درس می‌شود. قربانزاده (۱۳۷۶) نیز داشتن شخصیتی متعادل و مطلوب را از عوامل مؤثر در افزایش توجه دانش‌آموزان به مباحث دینی می‌داند.

۳- ج: آیا بین خصوصیات اخلاقی دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد؟

بر اساس میانگین اندازه‌ی اثر بدست آمده که برابر $0/634$ است چنین می‌توان گفت که بین خصوصیات اخلاقی دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. مطابق جدول کوهن این رابطه در حد بالاست. سادئی (۱۳۷۲) میزان رابطه‌ی بین رضایت دانش‌آموزان از اخلاق، رفتار و خصوصیات اخلاقی دبیر دینی را با میزان توجه دانش‌آموزان به این درس $0/96$ گزارش کرد. بیگدلی (۱۳۸۱) نیز برخورداری از

ویژگی‌های اخلاقی از جمله احترام قائل شدن برای شخصیت دانش‌آموزان را یکی از عوامل موفقیت دبیر دینی می‌داند.

۳- د: آیا بین لهجه و قدرت بیان دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد؟

بر اساس میانگین اندازه‌ی اثر به دست آمده که برابر با ۰/۵۰۶ می‌باشد نتیجه می‌گیریم که بین لهجه و قدرت بیان دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد. مطابق جدول کوهن این رابطه در حد بالاست. این یافته همسو با تحقیقات سایر محققان از جمله عبادی (۱۳۷۸) و موسی زاده فقیهی (۱۳۸۰) می‌باشد.

۳- ه: آیا بین سابقه‌ی کاری دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد؟

میانگین اندازه‌ی اثر به دست آمده برای این سؤال برابر با ۰/۲۹ است که مشخص می‌کند بین سابقه‌ی کاری دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد لیکن این رابطه مطابق جدول کوهن تقریباً در حد متوسط است. آریایی‌نژاد (۱۳۷۷) و عبادی (۱۳۷۸) نیز در پژوهش‌های خود نتایجی همسو داشتند.

۳- و: آیا بین میزان تحصیلات دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد؟

بر اساس میانگین اندازه‌ی اثر به دست آمده که برابر با ۰/۴ می‌باشد چنین می‌توان گفت که بین میزان تحصیلات دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد. بر اساس جدول کوهن این رابطه در حد متوسط می‌باشد. این یافته دقیقاً همسو با یافته‌های عبادی (۱۳۷۸) و آریایی‌نژاد (۱۳۷۷) است که به این نتیجه رسیده بودند که بین میزان تحصیلات دبیر دینی و قرآن و توجه دانش‌آموزان رابطه وجود دارد.

۴- آیا بین مهارت‌های ارتباطی دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به

این دروس رابطه وجود دارد؟

میانگین اندازه‌ی اثر به‌دست آمده برای این سؤال برابر است با ۰/۶۴ که نشان دهنده‌ی رابطه‌ی بین مهارت‌های ارتباطی دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس است. این رابطه از نظر جدول کوهن در حد بالاست. این نتیجه همسوبا سایر پژوهش‌های انجام شده است. به‌طوری‌که سادتی (۱۳۷۲) به وجود رابطه‌ی بین میزان رابطه‌ی صمیمانه و دوستانه بین دبیر دینی و دانش‌آموز با توجه دانش‌آموز به درس پیش‌پی برده بود. موسی‌زاده فقیهی (۱۳۸۰) در پژوهش خود داشتن برخورد دوستانه با دانش‌آموز و آگاهی نسبت به توانایی‌ها و نارسایی‌های جسمی، ذهنی و عاطفی دانش‌آموز را از جمله عوامل مؤثر در موفقیت دبیران دینی و قرآن می‌داند.

۵- الف: آیا بین ادای واجبات دینی توسط دبیران دینی و قرآن در مدارس با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد؟

میانگین اندازه‌ی اثر به‌دست آمده در این پژوهش برای این سؤال برابر است با ۰/۴۰ که نشانگر وجود رابطه بین ادای واجبات دینی توسط دبیران دینی و قرآن با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس است.

بر اساس جدول کوهن میزان این رابطه در حد متوسط می‌باشد. سیدرئسی (۱۳۸۳) نیز رفتار دینی دبیر را از جمله عوامل مؤثر در ایجاد علاقه و انگیزه در دانش‌آموزان نسبت به درس دینی و قرآن می‌داند.

۵- ب: آیا بین پایبندی عملی دبیران دینی و قرآن به گفتار خویش با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد؟

بر اساس میانگین اندازه‌ی اثر به‌دست آمده که برابر با ۰/۳۹۸ می‌باشد بین پایبندی عملی دبیران دینی و قرآن به گفتار خویش با علاقه و توجه دانش‌آموزان به این دروس رابطه وجود دارد. این رابطه مطابق با جدول کوهن در حد متوسط ارزیابی می‌شود. عبادی (۱۳۷۸) و موسی‌زاده فقیهی (۱۳۸۰) نیز در پژوهش‌های خود عنوان کردند که پایبندی عملی به گفتار و داشتن صداقت در رفتار بر میزان توجه دانش‌آموزان به درس

دینی و قرآن مؤثر است.

به عنوان کلام آخر در این تحقیق می‌توان گفت که کلیه‌ی یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل سؤالات پژوهشی عنوان شده در ۵ محور کلی، دانش تخصصی دبیران، روش‌های تدریس و ارزشیابی، خصوصیات فردی دبیران، مهارت‌های ارتباطی دبیران و پایداری عملی دبیران به مسائل اعتقادی و مذهبی تأییدی بر یافته‌های پژوهشی پیشین است. به‌طوری که می‌توان از نتایج پژوهش حاضر در برنامه‌ریزی برای افزایش محبوبیت درس و دبیر دینی استفاده کرد.

پیشنهادها

۱- توجه به وجود در رابطه بین «دبیر» و «درس»: یعنی هر قدر دانش‌آموز به یک دبیر علاقمند باشد به درسی که توسط آن دبیر تدریس می‌شود نیز توجه نشان خواهد داد. در واقع دبیران محترم دینی و قرآن با اخلاق و رفتار نیکو و پسندیده خویش و افزایش توجه و رغبت دانش‌آموزان به خود، می‌توانند بر علاقمندی دانش‌آموزان به «درس» نیز بیفزایند.

۲- افزایش توان علمی دبیران دینی از طریق مطالعه و تحقیق و برگزاری

دوره‌های ضمن خدمت: دانش، آگاهی و اطلاعات دینی و اعتقادی دبیران در ایجاد توجه و علاقه به درس در دانش‌آموزان مؤثر است، بدون شک هرچقدر گنجینه اطلاعاتی دبیران غنی‌تر باشد توجه و گرایش دانش‌آموزان نیز بیشتر می‌شود. پس یکی از وظایف خطیر یک دبیر دینی (به ویژه در مقطع متوسطه) مطالعه، تحقیق و افزایش توان علمی است بالاخص که دوران نوجوانی دوران شکل‌گیری شخصیت و هویت مذهبی نوجوان می‌باشد و اگر نوجوان نتواند سؤالات و مشکلات دینی خود را در این مرحله حل کند مسلماً در بقیه عمر دچار بحران هویت دینی و مذهبی خواهد شد.

۳- تجدید نظر در شیوه و نحوه‌ی تدریس دبیران و بهره‌گیری از شیوه‌های

فعال، نوین، جذاب و شوق‌برانگیز: دبیران دینی باید به آخرین اطلاعات و دانش لازم

در زمینه تدریس با استفاده از شیوه‌های فعال و تلفیقی مجهز شوند، به نظر می‌رسد که تسلط معلم بر روش‌هایی چون روش بحث گروهی، گردش علمی (با تأکید بر بازدید از مراکز مذهبی)، روش علمی، داستان‌گویی و تلفیقی از چند روش در تدریس می‌تواند از جمله رموز موفقیت دبیران دینی بر انتقال مفاهیم دینی باشد. لذا تشکیل دوره‌های بازآموزی، نظارت بر روش تدریس دبیران، ارائه اطلاعات لازم از طریق ویژه‌نامه‌ها و مجلات، فعال نمودن گروه‌های آموزش دینی و ایجاد یک روند پویا، فعال و مستمر جهت تزریق روش‌ها و فنون تدریس به دبیران از ضروریات امر است. تبعیت از روش‌های تدریس قدیمی و سنتی مثل سخنرانی صرف بدون لحاظ وضعیت پیشرفت فکری دانش‌آموزان و بالا رفتن سطح فرهنگی جامعه نتیجه‌ای دربر نخواهد داشت. تأکید و توجه به اصلاح روش تدریس باید در کانون توجه برنامه‌ریزان و گروه‌های آموزشی باشد.

۴ - توجه به شاخص‌هایی خاص در انتخاب دبیران دینی و قرآن: در این زمینه

ملاکهای متعددی باید مدنظر قرار گیرد که عبارتند از:

الف - رسیدگی به وضعیت ظاهری (پوشش ظاهری): و آراستگی خود (منظور تمیز و مرتب بودن از نظر لباس پوشیدن، مرتب بودن موهای سر و صورت (دبیران مرد) و تمیزی کفش‌ها است. یکی از ویژگی‌های فطری نوجوانان و جوانان میل به زیبایی‌ها است. مسلماً اگر از دبیران منظم، تمیز و آراسته برای تدریس درس دینی و قرآن استفاده شود، این دروس در قلب و روح نوجوانان نفوذ بیشتری خواهد داشت. بویژه که درس دینی و معارف صرفاً با ذهن و شناخت بچه‌ها سروکار ندارد و محدود به انباشت معلومات مذهبی نمی‌باشد، بلکه بیشتر با روح و قلب نونهالان و نوجوانان مأنوس است و در پی تغییرات روحی و قلبی در وجود آنهاست؛ بنابراین لازم است علاوه بر صفای باطن، دبیر محترم می‌بایستی از ظاهری آراسته و مرتب نیز برخوردار باشد. نکته دیگر که در پژوهش سادئی در این زمینه بر آن تأکید شده است آن است که دانش‌آموزان خواستار استفاده از دبیران خوش‌سیما و خوش صورت برای تدریس این درس شده‌اند.

ب - برخورداری از شخصیتی متعالی و انعطاف‌پذیر: علاوه بر ویژگی قلبی، دبیرانی که از شخصیت متعادل و مطلوب برخوردارند انگیزه و علاقه را برای یادگیری درس دینی و قرآن بیشتر خواهند کرد. در یکی از پژوهش‌های صورت گرفته نیز (تحقیق عبادی) مشخص شد دبیرانی که دارای تیپ شخصیتی برون‌گرا می‌باشند از دید دانش‌آموزان موفق‌تر از سایر تیپ‌های شخصیتی هستند. با اینکه این یافته در تحقیقات دیگری که بر روی کلیه دبیران انجام شده است تأیید نگردید. ولیکن توجه به ویژگی‌های شخصیتی دبیران در انتخاب و گزینش ایشان از اهمیت بسیاری برخوردار است.

ج - داشتن اخلاق پسندیده و مطلوب: در واقع به میزانی که دانش‌آموز از اخلاق، رفتار و نحوه‌ی برخورد و سایر خصوصیات اخلاقی دبیر خود راضی باشد، به همان میزان (و حتی بیشتر) به درسی که آن دبیر تدریس می‌کند، نیز توجه خواهد کرد. از آنجا که دروس دینی و قرآن از حساسیت بیشتری در مقایسه با سایر دروس برخوردار است، یکی از طرق جلب و جذب نوجوانان و جوانان به این درس، رعایت اصول اخلاقی توسط دبیر مربوطه است. در غیر این صورت، یعنی با داشتن اخلاقی تند و با اعمال خشونت‌های نابجا، بی‌رغبتی و بی‌میلی دانش‌آموزان به درس افزایش خواهد یافت.

د - داشتن صلابت بیان و عدم وجود لهجه: دبیرانی که دارای قدرت بیان خوب هستند و از لهجه خاصی برخوردار نمی‌باشند تأثیر بیشتری در جلب علاقمندی دانش‌آموزان به درس مربوطه خواهند داشت. این مسئله بویژه در استان‌ها و مناطقی که دو زبانه هستند بیشتر رخ می‌نمایند. این دبیران در تدریس موفق‌تر خواهند بود و می‌توانند در دانش‌آموزان علاقه و انگیزه ایجاد نمایند. پس توجه به شیوه بیان در گزینش دبیران مهم است.

ه - میزان تحصیلات: در انتخاب و گزینش دبیران مدرک و سطح تحصیلات ایشان باید به عنوان یکی از ملاک‌های مهم مورد توجه قرار گیرد چرا که هرچه قدر دبیران از توانمندی علمی بالاتری برخوردار باشند به همان اندازه در دانش‌آموزان علاقه و انگیزه بیشتری به درس ایجاد خواهند کرد. در واقع دبیری توانمندتر است که از تحصیلات مرتبط و بالاتری برخوردار باشد زیرا قادر خواهد بود به سؤالات مطروحه متناسب با

موضوع پاسخ داده و موجب اغناء سؤال کننده شود.

۵ - آموزش مهارت‌های ارتباطی به دبیران بویژه در جهت برقراری رابطه

دوستانه و صمیمانه میان دبیر دینی و دانش‌آموزان: اولین قدم در جلب و جذب نوجوانان به طرف دین و مذهب، محبت و صمیمیت است: اگر چنین رابطه‌ی دوستانه‌ای بین دبیر و دانش‌آموز برقرار شود، شاگردان به درس مربوطه (در اینجا بینش دینی و قرآن) نیز علاقمند خواهند شد. از جمله مسائلی که در ایجاد و حفظ این رابطه مؤثر است توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان و آگاهی از نارسایی‌های جسمی، روانی، عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان است. دبیران محترم دینی باید به این مسائل توجه داشته باشند.

در ادامه دو پیشنهاد را که صرفاً برگرفته از نتایج پژوهش یکی از پژوهشگران می‌باشد ذکر می‌کنیم. شایان توجه است که دو عامل به علت نبودن منابع کافی در فراتحلیل مورد بررسی قرار نگرفته است.

۶ - ارتباط دادن مطالب کتب دینی با زندگی حال و آینده نوجوانان و توضیح

جنبه‌های کاربردی دین برای ایشان: هر قدر مطالب مندرج در کتب درسی دانش‌آموزان، جنبه‌های علمی و کاربردی بیشتری داشته باشد، به همان میزان توجه و علاقه و رغبت ایشان به آن درس، افزایش پیدا خواهد کرد. نتایج استخراج شده از پژوهش سادئی نشان می‌دهد که درصد شایان توجهی از دانش‌آموزان بر این باورند که مطالب کتب دینی در زندگی ایشان جنبه‌های کاربردی ندارد، لذا دبیران محترم دینی باید به این نکته توجه بیشتری داشته باشند و سعی کنند که از طرق مختلف در مرتبط ساختن هر درس با «زندگی» دانش‌آموزان، تلاش نمایند تا این تصور که مطالب کتب دینی جنبه عملی و کاربردی ندارد، از ذهن دانش‌آموزان خارج گردد و به این طریق بر توجه و رغبت نوجوانان و جوانان به درس بینش دینی بیفزاید.

۷- ایجاد روحیه تحقیق در مورد مسایل مذهبی در نوجوانان و جوانان: یکی از

عوامل کم توجهی نوجوانان به مسایل مذهبی، «عدم شناخت و آشنایی و آگاهی» آنهاست. نتایج پژوهش سادنی نشان می‌دهد که ۴۳٪ دانش‌آموزان از مسایل مذهبی و اعتقادی شناختی در حد متوسط و ۳۵٪ ایشان نیز شناختی کم یا خیلی کم دارند. لذا دبیران محترم بینش دینی و مذهبی، نوجوانان را به تحقیق و مطالعه در این مورد تشویق و ترغیب کنند، حتی اگر نوجوان از روی کتب مذهبی رونویسی نیز بکنند، مطالعه کتب ذی‌ربط به تدریج بر آگاهی و شناخت آنها می‌افزاید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

منابع فارسی

- آریایی نژاد، محمود (۱۳۷۷). *روش‌های آموزش و ارزشیابی درس دینی (در مقطع راهنمایی)*. پایان نامه‌ی چاپ نشده. دانشگاه تربیت مدرس.
- برجعلی، محمود (۱۳۷۸). *رابطه‌ی بین ویژگی‌های شخصیتی نوجوانان و نظام ارزشی آنها با تأکید بر ارزش مذهبی و عمل به باورهای دینی*. پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد چاپ نشده. دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- بیگدلی، معرفت الله (۱۳۸۱). *بررسی علل کم‌رنگ شدن مسائل دینی و اخلاقی در بین دانش‌آموزان متوسطه و نقش مربیان تربیتی در تقویت ارزش‌های دینی و اخلاقی در استان اردبیل*. طرح پژوهشی چاپ نشده. آموزش و پرورش استان اردبیل.
- حسین زاده‌ی بافرانی، مریم (۱۳۷۹). *بررسی کیفیت آموزش درس دینی و عوامل مؤثر در افزایش کیفیت آن در دبیرستان‌های شهر نائین*. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان.
- داوودی، محمد (۱۳۸۴). *نقش معلم در تربیتی دینی*. قم: انتشارات حوزه و دانشگاه.
- رزم آزا، هوشیار (۱۳۷۰). *فرهنگ روان‌شناسی*. تهران: انتشارات علمی.
- سادتی، علی (۱۳۷۲). *ویژگی‌های دبیر دینی مطلوب و نقش او در شکل‌گیری هویت مذهبی نوجوانان*. مجموعه مقالات چهارمین سمپوزیوم جایگاه تربیت «نقش تربیت معلم» تهران: تربیت.
- سعیدی رضوان، محمود و کیانی نژاد، عذرا (۱۳۸۰). *بررسی عوامل تأثیرگذاری نامطلوب درس بینش اسلامی دوره‌ی متوسطه (پژوهشی در حوزه‌ی برنامه‌ی درسی پنهان)*. مرکز مطالعات تربیت اسلامی وزارت آموزش و پرورش.
- سلطانی، پریچهر (۱۳۸۱). *بررسی نظرات دانش‌آموزان دختر دبیرستانی در مورد آسیب‌های موجود در تربیت دینی*. خلاصه‌ی مقالات همایش آسیب‌شناسی تربیت دینی در آموزش و پرورش. تهران: دفتر همکاری‌های مشترک سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی جهاد دانشگاهی «مساجد».
- سید رئیسی، سید یوسف (۱۳۸۳). *بررسی و مطالعه پیرامون روش‌های کارآمد تدریس و ارزشیابی دروس دینی و قرآن در مدارس مقطع متوسطه تحت مدیریت*

آموزش و پرورش ناحیه ۴ قم. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد چاپ نشده. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان قم.

شعاری‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۷۲). *مبانی روان‌شناختی تربیت*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

شعبانی، حسن (۱۳۷۲). *مهارت‌های آموزشی و پرورشی (روش‌ها و فنون تدریس)*، تهران: انتشارات سمت.

عبادی، یعقوب‌علی (۱۳۷۸). *بررسی تأثیر شخصیت دبیران دینی بر میزان توجه دانش‌آموزان در فرآیند تدریس درس پیش اسلامی سال دوم دبیرستان‌های استان زنجان*. طرح پژوهشی چاپ نشده. آموزش و پرورش استان زنجان.

قربانزاده، سلام الله (۱۳۷۷). *بررسی عوامل مؤثر در رشد و تثبیت باورهای دینی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه استان آذربایجان غربی*. طرح پژوهشی چاپ نشده. آموزش و پرورش استان آذربایجان غربی.

محمد مهدیزاده، اسماعیل (۱۳۷۶). *بررسی نگرش دانش‌آموزان پسر دوره‌ی متوسطه استان گیلان در زمینه‌ی روش‌های تدریس درس دینی*. طرح پژوهشی چاپ نشده. آموزش و پرورش استان گیلان.

موسی‌زاده‌ی فقیهی، علی (۱۳۸۰). *عوامل مؤثر در موفقیت دبیران دینی و قرآن در تدریس دانش‌آموزان پسر دوره‌ی متوسط استان قم*. طرح پژوهشی چاپ نشده. آموزش و پرورش استان قم.

منابع انگلیسی

Decoster, Jamie. (2005). *Meta-Analysis Notes*. (<http://www.stat-help.com>)

Field, A.P. (2001). *Meta-Analysis of Correlations*. *Psychological Methods*, 6(2), 161-180.

Hunter, J.E., Schmidt, F.L. (1990). *Methods of Meta-Analysis: Correcting error and bias in approach*. *Journal of Applied Psychology*, 80 (1), 94-106.

Streiner, David.D. (2003). *Meta-Analysis: A 12 step Program* (<http://www.camh.net>).